

краћа”); „Лампа је пружала веома слабо светло, да би се могло слободно читати. Због тога су паљене свеће, који је, колико се сећам, увек било довољно” („Као на команду”); „Лупкајуће штикле подсећале су на ледене свеће, такође хладне и безобзирне” („На дрвеном трonoшцу”); „у учитељевој кући до касно су гореле свеће” („Учитељева кућа I”). Кроз песничке слике у којима се јављају свеће уочава се да су оне изван свећњака, дакле, изоловане од сакралног контекста.

Међутим, управо кроз свеће, тј. имагинативну раван меноре која се материјализује кроз седам циклуса песама, сублимишу су и различити истакнути аспекти поезије Јакуба Корнхаузера. Према Новалису, „у пламену воштанице све су снаге природе активне” и свећа би била „синтеза свих елемената природе”, па тако и песников свет природе може евентуално бити контекстуализован са мотивом воштанице. С друге стране, Башлар каже да „у успомени на добру воштаницу треба поново пронаћи наше усамљеничке снове”, а за њима потенцијално и трага осамљени лирски субјект који је загледан у конкретни свет око себе. Коначно, како каже Мирољуб Тодоровић у „Говору ствари”, „преко ствари ми општимом са светом, емитујући низ информација о себи. (...) Ствари ће нас одати откривајући често и најскривеније, вешто камуфлиране поноре нашег бића.” Међутим, и „слика која нам показује једно од могућих стања ствари у простору, али која, упоређена са стварношћу, говори о њеној апсолутној истинитости”, сведочи да је један од могућих објашњења песничког дијалога са конкретном поезијом заправо покушај интимног досезања те „истинитости”. У томе се, једним делом, истиче и потенцијална вредност поезије Јакуба Корнхаузера.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност и језик
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

РАТНА СЕЋАЊА ФРАНЦУСКОГ ГЕНЕРАЛА, ПОЧАСНОГ СРПСКОГ ВОЈВОДЕ

Луј Франше д’Епере, *Мемоари: Солунски фронт, Србија, Балкан*, превела Вера Павловић, приредио Војислав Павловић, Прометеј, Нови Сад 2018

Настали на основу дневничких напомена које је записивао током своје војничке каријере, а потом редиговани и употпуњени појединошћима које представу о описаним догађајима чине разбокореном и јасном,

мемоари француског генерала Франшеа д'Епера, дуго чувани у архивама, никада нису публиковани ни у фрагментима, ни у целисти – српској читалачкој публици припала је част да прва стекне увид у генералове забелешке. Премда су мемоари изворно сачињени од дванаест поглавља, књига *Мемоари: Солунски фронт, Србија, Балкан*, којој еклатантан предговор прилаже Војислав Павловић, обухвата само једанаесто поглавље Д'Епереовог рукописа у којем се описује његово командовање на Источном фронту, односно, догађаји од јуна 1918. године, када француски генерал долази у Солун, па до јануара 1919. када одлази у Константинопољ. Поред наведеног поглавља из мемоарског текста, своје место у књизи су нашла четири анекса писана у виду телеграма, писама и извештаја које је сам Д'Епере придружио својим писаним сећањима, али и аутограф његовог писма пријатељу Ле Шателијеу из новембра 1918. године, говор одржан након погибије краља Александра I у Марсеју, Д'Епереов предговор књизи *Вишези слободе* Милана Шантића и, напослетку, изводи из српске штампе поводом доделе чина почасног војводе француском генералу 1921. године.

Тежећи да обликује што детаљнију слику ратних операција на Солунском фронту, као и односа на Балкану уопште, генерал Франше д'Епере на уводним страницама својих мемоара, пре него што ће обузет ретроспективним поривом ситуирати своје приповедање у јун 1918. године, када чита телеграм о постављању на место врховног команданта савезничких снага на Солунском фронту, пажњу поклања догађајима који су претходили његовом доласку у Солун, разговорима са председником Поенкареом у којима конзистентно наглашава значај операција на Балкану и изазове транспорта и концентрације француских трупа, тих осам пешадијских дивизија за које је веровао да их је могуће обезбедити без слабљења француског северозападног фронта. Премда је већ 1916. године постао командант групе армија Исток, именовање Д'Епера за главнокомандујућег на Источном фронту догодило се тек након пораза у бици код Пута Дама, одговорности која му је неоправдано приписивана будући да је његова армијска резерва била пребачена на британски део фронта по наредби маршала Фоша. Иако се у први мах могло чинити да Д'Епере у Солун одлази детронизован, отпуштен и поражен, редови његових мемоара у којима Клемансо наглашава да је ово именовање заправо унапређење – јер Д'Епере тиме постаје самосталан, ка чему је одувек инклинирао, док је на Западном фронту имао надређене – подривају ту неосновано апострофирану премису о његовом пребачању на Источни фронт као хијерархијској деградацији. У својим мемоарским белешкама Д'Епере подробно описује затечену ситуацију на фронту, саставе војске и њихова простирања, снагу у погледу људства и наоружања, генезу појединих армија и корпуса, али и тренутна стања у њиховим редовима. Тако британске снаге, којима одважно командује генерал

Милн упркос маларији и непостојању смена и предаха, држе фронт од мора до Вардара, 122. француска дивизија и три дивизије Корпуса националне одбране Грчке, који чини поуздани официрски кадар и добровољци са Крита, грчког Архипелага и Серске области, простиру се од Вардара до планине Бистрице, две српске армије дејствују на потезу од Бистрице до планине у средини завоја Црне реке, док француска Источна армија држи фронт од средине завоја Црне реке до долине Осаун где се спаја са италијанским корпусом, који се није налазио под Д'Епереовом командом, већ у надлежности италијанског генерала Ферера. План генерала Адолфа Гијома, претходног главнокомандујућег на Солунском фронту, који почива на идеји о локалним операцијама, серији мањих офанзива у унапред предвиђеним размацима и са растућим интензитетом у циљу сукцесивног пробијања непријатељског фронта, тај план који је уједно до септембра 1918. године заговарао и француски Високи ратни савет, налазио се у директној колизији са Д'Епереовом визијом: уместо делимичних офанзива којима се постиже само губитак најхрабријих и трошење муниције, новопостављени француски генерал залагао се за одлучан напад у чијем спровођењу као угаони камен фигурира српска војска појачана француским дивизијама концентрисаним на освајање Козјака, док би британско-грчке трупе прешле у напад само у случају француско-српског успеха. Д'Епереова стратегија, сублимирана у замисли да се изабере једна тачка прекида на фронту на коју ће сва средства бити усмерена, као и да се обезбеди резерва близу фронта која би почетни успех наставила, искористила отворен терен за напредовање и „раширила рану” – та стратегија која је заправо настала као горки талог његових искустава током бојева код Араса, на Соми и на Марни, у којима се велики део стечене предности губио и напредовање трупа ограничавало дневним наређењима из француског Врховног штаба – неутралисала је забринутост и кризу у оквирима српског војног врха. Једно од најсугестивнијих и са емоционалног аспекта најинтензивнијих места Д'Епереовог мемоарског ткива, што протиче у знаку лапидарног израза и кондензоване осећајности, односи се управо на опис његовог разговора са начелником штаба Врховне команде војводом Живојином Мишићем, тим „озбиљним и строгим човеком”, и регентом Александром I у којем их уверава у извршење одлучне офанзиве: „Када сам најавио Србима да ћу одменити Моравску и Тимочку дивизију, њихове пешачке ескадроне и прилепски одред и да ћу им поред све расположиве француске артиљерије дати и две француске дивизије, они су се одушевили. Мишић ме пита да ли ће две француске дивизије бити под његовом командом. На мој позитиван одговор Регент устаје и без речи ми стеже руку. Договор је склопљен.” Редови које Д'Епере бележи поводом команданта друге српске армије војводе Степановића, истичући да је он „Мишићев савременик, препреден сељак, који има врло застареле идеје о

војним питањима, али који ће лако прихватити моје измене његових наредби”, двоструко су значајни: с једне стране, они отварају аспект унапређивања српске војске јер Д’Епере не само да је прерадио план операција војводе Степановића, коме је недостајало једноставности и ефективности, него је и оспособио српску топографску службу, активирао извиђање авионима и обавештајну делатност, те уз сваког команданта артиљерије српске армије поставио по једног вишег француског артиљеријског официра како би српски војник научио да рукује брзометним топовима: „Срби траже само да их се подучи: труд вреди напора.” Д’Еперевим описом Степановићеве личности коју, поред осталог, именује и препреденим сељаком, с друге стране, оцртавају се обриси фигуре српског ратника чију је карактерну констелацију француски генерал проницљиво и прецизно детерминисао – српски јунаци су трезвени, скромни, несаломиви, „фантастичне форме и потпуног самопоуздања”, „горди на своју расу” и природни у свом хероизму, а њихове „сјајне трупе створене од издржљивости и полета” учиниле су да је марш „кроз бугарске линије деловао као чудо”. Д’Епере не пропушта да примети и херојство појединих жена у боју, па тако оставља сведочанство о српској жени коју је одликовао ратном медаљом када је видео како са дрвеном ногом, јер је без своје остала док је оцу побуњенику носила храну у шуму, маршира у предводници. У том духу описује и одважне Шкотлађанке, болничарке које санитарним колима „храбро долазе до првих линија да преузму рањенике”. Подробним описима офанзиве што је обележена блиставим и до те мере силовитим српским напредовањем да је Д’Епере означава „трком до Дунава”, истицањем значаја битке код Доброг поља као тачке преокрета у Великом рату, описом преговора са Бугарима и закључењем примирја, немачком капитулацијом, Клемансоовом наредбом Д’Еперу да, након ослобођења Србије, успостави контакт са Румунијом и јужном Русијом, те своје три дивизије уступи генералу Бартелу који је имао задатак да уведе Румунију у рат, оствари везу са антибољшевичким снагама у Русији и испита могућности за сарадњу, и, најзад, Д’Еперевим повратком у Париз – сведочењем о овим догађајима затварају се генералови мемоарски записи.

Критичка интонираност спрам поступака Клемансоове владе, у језичком смислу обликована достојанствено и одмерено, представља значајну својственост Д’Еперевих мемоара, чији садржај недвосмислено указује на чињеницу да су француски државни и војни врхови Источном фронту не само приписивали секундарну важност него су учинке на тој линији сукоба, што је био фреквентији случај, сматрали потпуно ирелевантним за исходе Великог рата. Д’Еперев одлазак на Солунски фронт протекао је у знаку прећуткивања односа и прилика о којима би његова инстанца требало да буде обавештена: отуда он није знао да је главнокомандујући на свим фронтovima био генерал Фош, да британски

генерал Милн потпада под условну потчињеност њему као главном команданту савезничких снага, није познавао територијалне одредбе уговора које је Румунија закључила са савезницима пре уласка у рат 1916. године, а које су се тичале Баната, нити је познавао одредбе Лондонског уговора у складу са којим би умео да се постави спрам агресивне италијанске политике на Јадрану и тиме узрокованог сукоба са српском владом. Ојачавање Западног фронта на штету Солунског фронта и поред месечног, масовног искрцавања Американаца, наредбе из Париза да се најпре држи стратегије постепених, периодичних, локалних напада на фронту, а потом и да одлаже одлучну офанзиву иако су услови за њену реализацију већ били зрели, довели су Д'Епера до одлуке да више не посвећује знатну пажњу телеграмима из Париза: „Стизали су од добронамерних, али неодговорних људи, који ништа нису знали о приликама на терену.” Неистине, попут оне коју је пласирао генерал Гијом о томе да је Д'Епере преузео његов план операција на Солунском фронту, као и чињеница да је план напада, иначе развијан у највећој тајности у Солуну, морао бити испоручен Версају, где су заседали четири мање позната генерала са својим начелницима штабова, што је природно довело до тога да се тај план тајновитиошћу више и не одликује, резултовале су Д'Еперевим општим утиском да „сви ти политичари мисле само на свој лични интерес. Нико нема свеобухватну перспективу нити представу о будућности”.

Упркос одговорности и озбиљности које су иманентне његовом положају и ратној стварности, Д'Епере је у својим мемоарима исказао и даровитост у погледу анегдотског казивања импрегнираног жовијалношћу и смислом за комичан обрт. У такве текстуалне пасаже спада епизода која казује о неспоразуму са британском владом због сумње да Србима нису испоручене нове униформе – он се разрешава спознајом да „штедљиви Срби, нове униформе које добијају од нас (савезника Француза, прим. В. М.) стављају у магацин, а настављају да носе своје изношене униформе.” Д'Епере хуморно описује и неколико у офанзиви заосталих мароканских спахија чија брада огрезла у мармеладу „представља изванредан призор”, док ситуацију у Лерину у коме су се, као његови гости, у тренутку немачког бомбардовања, нашли грчки краљ, регент Александар I, Мишић, Анри и остала важна господа, описује речима: „Какав би то био улов за Швабу да је боље гађао.”

Д'Епереова ратна сећања на Солунски фронт и Балкан, писана акрибично, у отменом, оптималном емотивном набоју, критичким тоном, са честим контекстуализацијама и спорадичним литерарно обликованим сликама ратних збивања, свој значај не црпе само из поменуте чињенице да никада до сада нису публиковани; њихова релевантност са историографског становишта у чијим оквирима мемоари фигурирају као ауторитативан и мериторан историјски извор, обистињује се у свести

сваког појединца који смера да разуме комплексност и тоталитет прилика у Великом рату, улогу Источног фронта у њему, а нарочито значај генерала Д'Епера, који се, према сопственим речима, гордио сазнањем да је смелог српског војника водио у победоносну слободу. Чињеница да је такав француски генерал – одважан, одлучан, интелегентан – у незавидном, преломном историјском тренутку стајао уз српски народ крепећи га подршком, материјалном, војном, али и оном која сугерише полет у борби, управо та чињеница представља крунски разлог због којег би и сваки потоњи читалац ових мемоара требало да се горди.

Мр Виолеџа Р. МИТРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
viomitrovic@gmail.com

УЗОМБИРАНА РОКЕНРОЛ КАЛИФОРНИКАЦИЈА

Иван Потић, *Резултати*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2019

У издању Културног центра Новог Сада, у оквиру Едиције Цепни анаграм – проза, објављена је књига прича *Резултати*, тринаеста по реду књига књижевника Ивана Потића (1972). Историчар уметности и виши библиотекар Историјског архива у Зајечару, у свом опусу до сада има објављене књиге прича *Врајоломије* (2003), *То што је створило човека* (2005), *Још једном о невидљивом* (2007), *Вилењаци у живом блајту* (2010), *Веселе приче о њуџовању* (2013), *Квадрај на црном квадрају* (2015) и *Причождер* (2017). Поред њих, аутор је и књига поезије *Нејачни одговори на њоџреџна њиџања* (2009), *Било би лејо да њразнина има облик* (2012) и *Злајни ѡресек: њесме о идеалним ѡројорџјама заврџене младосџи* (2018). Његов роман првенац *Дневник неџиџеџноџ космонаџија* (2016) био је у ширем избору за НИН-ову награду. Поделивши датум рођења, 24. мај, са Робертом Аленом Цимерманом, а истовремено се бавећи и музиком у бендовима Слам и Шлагерсаундсистем као певач и текстописац, Потић је 2017. одужио нумеричко-космички дуг колеги из Далута у Минесоти и објавио у свом избору и преводу 52 песме Боба Дилана у књизи *Одџовор ноџен вејџром*.

Резултати, као нешто што се чека, чему се нада и од чега се данас и страхује, наслов је вешто одабран за књигу компоновану из три целине. Прва и трећа међу њима, у којима се налазе кратке приче, послужиле су као прозни омот списка, централног дела књиге који у себи крије кратак роман по чијем наслову је и збирка понела име.